

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 1, 2018

Sayfa: 285-308

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[11-01-2018] – [25-03-2017]

Dünya Dinlerinde Altın Kural: Diğerkâmlık

Şevket ÖZCAN

**Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi
PhD, University of Kırıkkale, Faculty of Islamic Sciences**

Orcid ID: 0000-0002-9019-6507

ozcan.sevket06@gmail.com

Öz

Dünya dinlerinde diğerkâmlığın temel bir özellik olarak temayüz ettiğini, “altın kural” olarak nitelendirildiğini ve pozitif formda “Kendine davranılmasını istediğin gibi başkalarına öyle davran” veya negatif formda “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma” şeklinde formüle edildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla dinler diğerkâmlığı dışlayan veya törpüleyen değil aksine bu ahlaki erdemin, öne çıkarılması, vurgulanması ve desteklenmesi gerektiği yönünde mensuplarına kimi zaman emir kimi zaman öğüt veren bir hassasiyete sahiptir. Bu çalışmada Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi çeşitli dinlerin hem ana kaynaklarında ve doktrinlerinde hem de din kurucularının ya da peygamberlerin sözlerinde ve yaşamlarında diğerkâmlığa yönelik vurguların genel özellikleri, benzerlikleri ve farklılıkları dikkate alınarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler, Ahlak, Diğerkâmlık, Altın Kural, Barış.

The Golden Rule in The World Religions: Altruism

Abstract

It is possible to say that altruism, a fundamental feature in the world religions, is regarded as “the golden rule” and formulated as “treat others as you would like them to treat you” in positive form or “do not do unto others what you would not like them to do unto yourself” in negative form. Therefore, the religions do not exclude altruism, on the contrary, they highly value it through commanding or advising their followers to perform. Thus, altruism is a moral virtue which is strongly promoted by the religions. The present study primarily focuses on the general features of the emphasis laid on altruism by the major world religions, namely Hinduism, Buddhism, Judaism, Christianity and Islam, as seen both in their holy scriptures and doctrines, and in the lives of their prophets. It also discusses the similarities and differences among the religions in question in that regard.

Keywords: Religions, Moral, Altruism, The Golden Rule, Peace.

Giriş

Geçmişten günümüze bütün inanç sistemleri müntesiplerine takip etmeleri gereken bir ahlak öğretisi sunmuş ve ahlaklı insanların üstünlüğünü vurgulamıştır. Bu ahlak öğretilerinde pek çok unsur benzer olmakla birlikte insanın canının, malının, namusunun, aklının ve dininin muhafazasıyla ilgili genel bir uzlaşının mevcut olduğu söylenebilir. Bu uzlaşya dâhil edilebilecek ahlaki ilkelerden birisi de diğerkâmlıktır. Çünkü bütün dinlerin ahlaki söylemlerinde bu ilkeye yönelik vurguları tespit etmek mümkündür. Nitekim diğerkâmlık ilkesi, dinin hitap ettiği kitlenin, bencil tavırlardan uzak olarak iyilik ve kötülüğü evrensel düzlemde ele almasını ve bireyin en az kendisi kadar başkalarını da düşünmesini, başkalarının da hak ve değerlerine saygılı olmasını öngörür (Gündüz, 2002, s. 23). Böylece insanlar arası ilişkilerde çatışmalardan uzak barışçıl bir ortamın teşekkülüne katkı sağlar. Bu çerçevede özellikle Hinduizm, Budizm Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dinlerin öğretilerinde diğerkâmlığın önemli bir konuma sahip olduğu görülür. Bu çalışmada söz konusu dinlerde diğerkâmlığa yönelik vurguların genel özellikleri, benzerlikleri ve farklılıkları dikkate alınarak incelenecektir. Bu amaçla öncelikle diğerkâmlık kavramının anlamı ve kavramsal çerçevesi betimlenecek, daha sonra dünya dinlerinde bu ilkenin ne şekilde tezahür ettiği ortaya konularak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Kelime ve Kavram Olarak Diğerkâmlık

Felsefeden psikolojiye pek çok bilim dalının temas ettiği diğerkâmlık için Türkçe’de *özgecilik* kelimesi aynı anlamı ifade eder ve sıfat hali *özgecildir*. Kelime anlamı olarak özgeci, “Kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse), diğerkâm”; özgecilik, “Özgeci olma durumu, diğerkâmlık” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, 1998, s. 1747). Türkçe’deki kullanımı açısından “Bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu” (Enç, 1974, s. 131) ve “Başkalarının yararına kişisel çıkarlardan vazgeçmeye, başkalarına bencil olmayan güdülerle yardım etmeğe hazır olma durumu” (Özankaya, 1975, s. 79) tarzındaki tanımlar diğerkâmlığın temel karakteristiğini yansıtır. Bu kavram İngilizce’de Latince “alter” (öteki) kökünden gelen “altruism” kelimesiyle ifade edilir. Yaygın kullanımında, “diğer insanlara maddi veya manevi kişisel çıkar gözetmeksizin yararlı olmaya çalışma”, “başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme”, “başkalarını düşünme” ve “fedakârlık” gibi anlamları taşır (Green, 2005, s. xi; Habito ve Inaba, 2006, s. 1). Bu kavramın zıttı olarak, kendi çıkarını düşünmenin bütün bilinçli eylemlerin temel güdüsü olması durumu şeklinde tanımlanan bencillik veya egoizm kabul edilerek, öncelikle kendi çıkarlarını sağlamaya çalışan kişi, bencil veya egoist olarak nitelendirilir (Enç, 1974, s. 30).

Bilimsel anlamda ilk defa “başkalarının iyiliği” (the good of others) anlamında Fransız sosyolog Auguste Comte (1798- 1857) tarafından kullanılan diğerkâmlık kavramı için zaman içerisinde pek çok tanım

yapılmıştır (Green, 2005, s. 11; Habito ve Inaba, 2006, s. 1). Örneğin, “Dış kaynaklardan ödül beklemeksizin başkasının yararı için gerçekleştirilen davranış” (Macaulay ve Berkowitz, 1970, s. 3), “Kişinin kendi menfaatini gözetmeksizin başkalarının zararını, yoksunluğunu veya zor durumunu azaltmayı veya sonlandırmayı hedeflediği davranış” (Montada ve Bierhoff, 1991, s. 8) ve “Aile ve iş gibi rollerle ilişkili basit görevler ve sosyalliğin ötesinde başkalarının yararını amaçlayan davranış” (Smith, Lapinski, Bresnahan ve Smith, 2013, s. 18) şeklindeki tanımlar bunlardan bazılarıdır.

Bir davranışın diğerkâmlık olarak kabul edilebilmesi için farklı bilim adamları tarafından birtakım kriterler belirlenmiştir. Örneğin psikolog Daniel Bar-Tal diğerkâmlıkta bulunması gereken özellikleri; başka insanlara faydalı olma, gönüllü olarak gerçekleştirilme, belli bir amaç taşıma, iyiliğin kendisinin kendi hedefi olması ve herhangi bir dış ödül beklemeksizin gerçekleştirilme olarak belirler (Bar-Tal, 1986, s. 5). Diğerkâmlığın sevgi, merhamet, empati, sempati, yardımlaşma, fedakârlık ve hoşgörü gibi pek çok duygu, düşünce ve eylemle sıkı ilişkisi söz konusudur. Özellikle empatinin diğerkâmlığı teşvik edici özelliği dikkat çekicidir (Scott ve Seglow, 2007, s. 97). Diğerkâmlık, kişinin kendi menfaatleri gibi başkalarının menfaatlerini dikkate almasını içeren genel ahlaki bir erdem olarak kabul edilir (Scott ve Seglow, 2007, s. 2). Bu nedenle ötekini ahlaken ciddiye ve dikkate almayı ifade eder. Öteki, insan, hayvan, bitki, doğa vb. olabilir (Türkeri, 2013, s. 571-580). Bu doğrultuda her biri farklı teorik perspektiften yaklaşılsa da hemen hemen tüm klasik psikoloji teorisyenleri (James, Freud, Skinner, Erikson ve Allport) ve çağdaş bilim adamları da din ve diğerkâmlık arasındaki pozitif bağlantıya dikkat çeker (Saroglou, 2015, s. 114). Çünkü diğerkâmlığa yönelik vurgulara sahip olan dinlerde bu davranışı gerçekleştirmek veya bu tarzda (özgecil) davranışlar sergilemek ahlaki bir meziyet olarak görülür.

Dinlerde Diğerkâmlık

Genel olarak dinler, ortaya koydukları inanç ve pratikler yoluyla insanların kötülük yapmalarını ve inançsızlığa düşmelerini engelleme amacını taşırlar. Bu şekilde hitap ettikleri kitleye hem dünyada hem de ölüm ötesinde mutluluğa kavuşmaları için bir takım düşünce ve davranış formlarını benimsemelerini telkin ederler. Bu doğrultuda dinlerde diğerkâmlığın temel bir özellik veya ahlaki bir erdem/ilke olarak temayüz ettiğini ve bu ilkenin pozitif formda “kişinin kendisi için istediğini bir şeyi bir başkası için de istemesi” veya negatif formda “kişinin kendisi için istemediği bir şeyi bir başkası için de istememesi” şeklinde formüle edilebileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla birçok dinin temel kaynağında vurgulanan ve “altın kural” olarak nitelendirilen bu ilke, insanların temel haklarına saygının sloganı olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda özellikle Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dinler ön plana çıkmaktadır (Gündüz, 2002, s. 22-23; Scott ve Seglow, 2007, s. 2).

Hinduizm’de Diğerkâmlık

Hint alt-kıtasına hâkim, herhangi bir kurucusu olmayan Hinduizm, belirli kavram ve doktrinler üzerine temellendirilmiş bir dindir. Bu dindeki kavram ve öğretilerle diğerkâmlık arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu bağlamda klasik Hint kutsal metinlerinde yer alan en merkezi kavram *dharma*’dır. Hinduizm’de pek çok farklı anlamı bulunan *dharma*, en yaygın kullanımına göre âlemin doğasında, özünde var olduğu kabul edilen kozmik bir yasadır. O, âlemdeki dengeyi sağlayan, buradaki çok değişik varlıkları ve olayları ahenk içerisinde tutan ezeli-ebedi bir prensiptir. Bu dinin kutsal metinleri, insanların bu doğal yasaya uygun hareket ederek, mutlak helakten kurtulmalarını sağlayan kuralları içerir. Dolayısıyla bunlara uygun davranışlar *dharma*’yı güçlendirirken, ahlaksız davranışlar onu sarsar hem bu eylemlerde bulunan kimselerin hem de âlemin yok olmasına yol açar (Yitik, 2000, s. 311). Bu anlamıyla *dharma*, başkalarına karşı şiddetsizlik (ahimsa), fedakârlık ve kanaatkârlığın somut eylemleri, maddi dünyaya bağlanmayı engelleyen meditasyonları ve kişi ile başkaları arasındaki sınırları ortadan kaldıran sezgi kültürü gibi diğerkâmlığa yönelten duygu ve davranış türlerini içerir (Davis, 2005, s. 65). Hindu literatüründe *dharma* kişinin yerine getirmekle mükellef olduğu ayrıntıları belirtilmiş bir görev ve başkalarının mutluluğunu en yüksek düzeye çıkaracak eylemi aramak olarak tanımlanır. *Dharma*’nın temel özelliği, “bütün varlıkların mutluluğundan zevk almak” şeklinde tarif edilerek, *dharma*’nın gerektirdiği her davranışı yerine getirmenin önemi vurgulanır (Davis, 2005, s. 165). Dolayısıyla bu yasa insanın özgecil tarzda yaşamasına dair bir yol haritası sunar. Bu haritanın en önemli kısımlarını dürüst ve namuslu olmak ve kişinin kendisi için istediği davranış şekillerini başkalarına göstermek oluşturur. Şiddetin kişinin hem kendisine hem de başkasına zarar verici olduğuna dikkat çekilir (Gensler, 2013, s. 48).

Hinduizm’de diğerkâmlık açısından önemli diğer bir konu karma-tenasüh öğretisidir. Bu inanç, kişinin bu hayatındaki yapıp etmelerine bağlı olarak ölümden sonra yine bu dünyada yeniden bedenleşmesi anlamına gelir. Bu bedenleşme insan veya herhangi bir canlı veya cansız formunda gerçekleşebilir (Yitik, 2014, s. 37). Bu ahlaki yasaya riayet eden bir Hindu başkalarına iyi davranarak tenasühteki yerini yükseltmeye çalışmak ve davranışlarında özgecil olmaya özen göstermek durumundadır (Gensler, 2013, s. 48). Aynı şekilde bu dinin merkezinde yer alan kast sisteminin de aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir. Bu sistem, *brahminler* (din adamları), *kşatriyalar* (yöneticiler ve askerler), *vaisyalar* (tüccar, esnaf ve çiftçiler) ve *sudralar* (hizmetçiler) sınıfı olmak üzere dört kategoriye ayrılır ve bunların dışında kast dışına itilmiş olan *paryalar* (dokunulmazlar) sınıfı da vardır. Bu anlayışa göre daha üst kastlardan birine mensup olarak yeniden dünyaya gelmek, ancak şu anda içinde bulunulan kasta ait sorumlulukların eksiksiz yerine getirilmesi sonucunda gerçekleşebilir (Yitik, 2014, s. 47). Dolayısıyla bu durum, alt bir kasttan üst kasta yükselmek isteyen veya alt bir kasta

düşmek istemeyen bir Hindu'yu özgecil davranışlar sergilemeye teşvik edici niteliktedir (Gensler, 2013, s. 49).

Hinduizm'in ayırt edici özelliklerinden birisi olan yoga, diğerkâmlık açısından önemlidir. Çeşitli bedensel ve ruhsal egzersizlerden oluşan yoga, Hindular için insanı dünyevi sıkıntılar ve varoluştan kurtaran yolların adını ifade ederken, kişiyi samsara (doğum, ölüm-yeniden doğum döngüsü) çarkından kurtaracağına inanılır (Yitik, 2014, s. 37). *Karma, jnana, bhakti, raja, hatha, laya, mantra* gibi birçok yoga çeşidi vardır ve bireylerin eğilimlerine uygun olan yoga türünün seçilmesi tavsiye edilir. Bu çeşitlilik içerisinde Hinduizm'in diğerkâmlık anlayışı açısından "*karma yoga*" önemli bir konuma sahiptir. Çünkü bu yoga türü, iyilik, şefkat, temizlik, aç gözlülüğten uzak olma hali olarak tanımlanır. Diğerkâmlık açısından en dikkat çekici yönü ise yogayı uygulayan bireyin eylem neticesinde elde edeceği menfaati düşünmemesidir (Yitik, 2014, s. 44). Bu pratiğe göre bencillik kişiyi köleleştirir ve sefil kılar. Bireyin özgürleşebilmesi için özgecil tarzda hareket etmesi gerekir. Dolayısıyla her bencil eylem kişiyi hedefinden uzaklaştırırken, her özgecil eylem de kişiyi hedefine yaklaştırır. Bu durum, "*Bencil olmak gayr-i ahlakîdir, özgecil olmak ise ahlakîdir.*" sözüyle ifade edilir (Vivekananda, 2015, s. 24). Bu nedenle karma yogada yapılması tavsiye edilen eylemler diğerkâmlıkla yakından ilgilidir. Bunlardan birincisi, yapılan eylemin meyvelerini düşünmeme tavsiyesidir. Çünkü bir eylemin meyvelerini düşünerek gerçekleştirmenin kişinin kendini kaybetmesine neden olduğu ve nihayetinde mahvolmayı getirdiği belirtilir. İkincisi, dilenci olmama tavsiyesidir. Bu bağlamda yapılma imkânı olan her şeyin yapılması fakat yapılan işten çıkar beklenmemesi gerektiğine işaret edilerek, sürekli olarak bu işten sağlanacak çıkar üzerinde düşünmenin kişiyi yıpratığına dikkat çekilir. Üçüncüsü, mükemmel eylem diye bir şey olmadığını unutmama tavsiyesidir. Çünkü tıpkı ateşte duman olduğu gibi, her harekette kusur olabileceği belirtilerek, eylemi yapan kişi bencil değilse, bu eylemdeki kusurun kişiyi etkilemeyeceği ifade edilir (Nikhilanda, 2003, s. 119).

Hinduizm geniş bir kutsal metin külliyatına sahiptir ve bu metinlerde diğerkâmlığa teşvik eden pek çok söylem bulunur. Örneğin, "*Evrensel merhamet dinini tatbik eden kişi en yüksek iyiliğe ulaşır. Bütün varlıkları kendisi gibi gören ve onlara kendisi gibi davranan kişi mutluluğa ulaşır. Kişi, kendisi için zararlı gördüğü şeyi başkasına asla yapmamalıdır. Özet olarak bu, doğruluğun kuralıdır.*" (The Mahabharata, Anusasana Parva, 8: 113) ifadelerinde diğerkâmlık esasında *dharma*'nın özü olarak belirlenmektedir. "*İyi insan başkalarına karşılık beklemeksizin iyilikte bulunan kimsedir. Bu tip insan, empati kurarak başkalarının hislerini kavrayabilir.*" (The Mahabharata, Sabha Parva, 72) ifadelerinde diğerkâmlığın temel özelliklerinden olan "empati" ve "karşılıksız iyiliğin" önemine dikkat çekilir. "*Bütün varlıkları kendi benliğinin bir parçası olarak gören kişi, kutsal yerlerin hazzını alır.*" (The Mahabharata, Sabha Parva, 82) ve "*Akıl sahibi olanlar ve bilinçlerini arındıranlar diğer varlıklara karşı kendilerine davranılmasını istedikleri tarzda davranmalıdır.*"

(Mahabharata, Karna Parva, 13: 115/22) ifadelerinde diğerkâmlığın kapsamı bütün canlılar olarak genişletilir. Çünkü Hint düşüncesinde özellikle hayvanlar, karma-tenasüh öğretisi nedeniyle farklı bir ontolojik konuma sahiptir. Her hayvanın geçmişte en azından bir kere bir insan olduğuna ve gelecekte de insan olma potansiyelinin bulunduğu inanılır (Arslan, 2013, s. 336). Bu açıdan Hinduizm'deki *ahimsa* ilkesi önemlidir. Hint kökenli dinlerin temel özelliklerinden birisi olan bu ilkede, söz, fiil ve düşünce açısından hiçbir canlının incitilmemesi ahlaki bir erdem olarak kabul edilerek hem insanlara hem de diğer canlılara yönelik özgecil davranışlarda bulunmak telkin edilir (Chapple, 1993, s. 15-16). Bu çerçevede bu ilkenin önemi Hinduizm'in kutsal metinlerinde sıklıkla vurgulanır. "*Ahimsa dharma'dır. O, en yüksek arınma ve dharma'nın tamamından ortaya çıkan en yüksek hakikattir.*" (Mahabharata, Karna Parva, 13: 125/25) ifadesi bunlardan biridir. Ayrıca bu dindeki bütün canlılara ve hatta cansız varlıklara yönelik özgecil tavrın dinin öğretilerinde yatan Panteizm anlayışından ve diğer görüşlere gösterilen hoşgörüden kaynaklandığı yorumları yapılır (Gupta, 2013, s. 101).

Hinduizm'de diğerkâmlığı tavsiye eden önemli dini karakterler de vardır. Şüphesiz ki bunların başında Hindistan'ın bağımsızlığının sembolü olan Mahatma Gandhi (1869-1948) gelir. Diğerkâmlığın temel özelliklerini onun düşünce, söz ve eylemlerinde görmek mümkündür. Bu bağlamda Gandhi'nin *ahimsa* ile ilgili görüşleri diğerkâmlık açısından oldukça önemlidir. *Ahimsayı* negatif ve pozitif olmak üzere iki form ekseninde ele alan Gandhi, bu ilkeyi "bedenen ve zihnen hiçbir canlıya zarar vermemek" anlamında daha dar ve basit şekilde negatif formda kullanır. *Ahimsayı* "en büyük sevgi ve en muazzam yardımseverlik" anlamında negatif formdan daha öte ve daha geniş bir anlam ifade edecek şekilde pozitif formda kullanır. Bu formdaki haliyle *ahimsayı*, bütün erdemlerin içerisinde yer alan en yüce erdem olarak değerlendirir. Ona göre bu ilke en geniş anlamıyla, bütün varlıklara kendi benliğinden bir parça olarak davranmayı ve bütün canlılara yönelik iyi niyet beslemeyi ifade eder (Gandhi, 1916, s. 212). Bu çerçevede *ahimsa* ilkesini yaşam felsefesi haline dönüştüren, düşmanlarına karşı pasif direniş gösteren ve bu şekilde davranışlarda özgecil olmaya yönlendiren Gandhi, çeşitli sözlerinde de diğerkâmlığa teşvik eder. Örneğin o, "*Pasif direniş çok yönlü bir kılıç gibidir. O, kendisini kullananı ve kendisine karşı kullanılanı kutsar. Bir damla kan dökmeksizin pek çok kişiyi etkileyen kapsamlı sonuçlar ortaya çıkarır. Bu kılıç asla paslanmaz ve çalınmaz.*" sözüyle diğerkâmlık anlayışının merkezine yerleştirdiği şiddetsizlik eylemini pasif direniş şeklinde bir davranış tarzına dönüştürerek, bu davranış sayesinde en acımasız düşmanların bile en sıcak dostlar haline geleceğini ifade eder (Gandhi, 1960, s. 28). Böylece o, diğerkâmlık ilkesinin hayatta nasıl tatbik edileceğine dair bir rol modellik görevini üstlenmektedir.

Budizm'de Diğerkâmlık

Buda'nın hayatı ve öğretileri üzerine şekillenmiş bir din olan Budizm'de diğerkâmlığa yönelik pek çok vurgu vardır. Nitekim bu din,

başkalarını/insanı önemseyici davranış türlerini ifade eden zengin bir sözcük dağarcığına sahiptir. *Karunâ* (merhamet), *maitrî* (iyilik) ve *dâna* (yardımseverlik) bunlardan bazılarıdır. Sanskritçe *arthacaryâ* (Pali dilinde *attha-cariya*) sözcüğü de diğerkâmlığın (altruizm) karşılığıdır. Budist metinlerinde *arthacaryâ*, genellikle dini bir motivasyonla başkalarının yararına gerçekleştirilen davranışlara atıfta bulunur. En erken dönemlerinden itibaren özgecil tarzda yaşamının, dînî insanlara, organizasyonlara veya başkalarına yardım etmenin Budizm'in en temel özelliklerinden birisi olduğu söylenebilir. Nitekim bu dinin kavram ve doktrinlerinde, yaşam tarzlarında, kutsal metinlerinde ve dini geleneklerinde bu durumu görmek mümkündür (Lewis, 2013, s. 88-89). Bu bağlamda *karma yasası*, Hinduizm'de olduğu gibi Budizm'in diğerkâmlık anlayışı açısından da oldukça önemlidir (Epss, 2012, s. 59). Bu durum *karma yasasının* karakteristik özelliklerinin Budistleri yaşamlarında özgecil olmaya itmesinden kaynaklanır. Çünkü *karma yasası* kaderci değildir, kişiyi sürekli olarak iyi şeyler yaparak mevcut düzendeki yerini değiştirmeye yöneltir. Böylelikle iyilik yapmak ve kötülüklerden sakınmak Budistlerin temel felsefesi haline gelir. Bu nedenle özgecil davranışlarda bulunmak bu felsefenin önemli bir parçasını oluşturur (Lewis, 2013, s. 90-91). Budist metinlerde inananlara tavsiye edilen iyi davranış modelleri de bu yasayla ilişkilidir. Örneğin bu bağlamda Buda'nın bir aile reisine ulaşmasını ve uymasını telkin ettiği "Dört Durum" ve "Dört İyi Davranış" diğerkâmlık açısından önemlidir. "Dört Durum"; yasal yollarla mal varlığı kazanmak, toplum içerisinde iyi bilinmek, uzun bir ömre sahip olmak ve mutlu doğumu elde etmektir. Aile reisinin bu hedeflere ulaşması için yapması gereken "Dört İyi Davranış" ise, kendisini ailesini ve çevresindekileri mutlu kılması, kendi hakkıyla elde ettiği zenginliğiyle onlara bağışta bulunması, onların güvenliğini sağlaması ve nezaket ve hoşgörüyü terk etmeden din adamlarına bağışta bulunmasıdır (Anguttara Nikâya, IV, VII: 61; Lewis, 2013, s. 91). Bu dört durum ve davranışta, aile bağlarını güçlendirici, çalışkanlığa teşvik edici, muhtaçlara yardımı gözetken, hem kendi hem de başkalarının güvenliğini ve mutluluğunu sağlamayı telkin eden davranışlar tavsiye edilerek özgecil yaşam tarzını merkeze alan bir yönlendirme mevcuttur. Bu tarz söylemlere Buda'nın hayatında sıklıkla rastlanır. Buda'nın "Ey Keşişler gezin! Bizler pek çok insanın mutluluğu ve yararı, dünyaya merhametin yayılması, insanların ve tanrıların mutluluğu, refahı ve iyiliği için gezeceğiz." (Catusparișatsûtra, 1973, s. 43) sözü bu açıdan dikkate değerdir. Onun, "Birisi dünya kadar yüksek ve değerli bir kutsal emanet sandığı inşa edebilir; başkalarının özgecil niyetini geliştirmenin bundan daha üstün olduğu söylenir." (Aryadeva's Four Hundred Stanzas, 2008, s. 137) sözü de diğerkâmlığa verdiği değerin açık bir göstergesidir. Bu sözle ilgili yapılan bazı yorumlarda bir kişi öldüğünde son görev olarak onun cesedini yakmak karşısında çocuklarına bakarak onların aydınlanmasına vesile olmanın üstünlüğüyle, özgecil niyete teşvik etmenin üstünlüğü arasında benzerlik kurulur. Buda'nın kutsal emanetlerinin konduğu sandığın ne kadar yüksek, geniş ve süslü olarak inşa edilirse edilsin bir kişinin özgecil niyetini

geliştirme erdeminden üstün olmayacağı vurgulanır (Aryadeva's Four Hundred Stanzas, 2008, s. 137-138). Bu bağlamda özgecil niyetler taşıyan iyilikleri gerçekleştirmek için, eylemin gerçek anlamını keşfetmenin, iyilikleri engelleyen kötü hisleri bilmenin ve akli sağlıklı bir şekilde kullanmayı sağlayan manevi metotları öğrenmenin gerekliliğine işaret edilir (Aryadeva's Four Hundred Stanzas, 2008, s. 33).

Diğerkâmlığın Budizm'de baskın bir şekilde yer alması, bu ahlaki erdemin önemli iki yönünü oluşturan "sevgi" ve "merhamet" ilkelerinin bu dinin bütün formlarının temel içeriği olmasıyla ilgilidir. Bu dine göre bireyin, bütün varlıkların mutlu olması isteği (sevgi) ve onların acıdan kurtulmaları isteği (merhamet) bütün varlıkların eşitliğine dayanır (Epps, 2002, s. 58). Konuyla ilgili 14. Dalai Lama; *"Pek çok hastalık sevgi ve merhametin tedavisiyle iyileşebilir. Bu iki özellik insan mutluluğunun nihai kaynağıdır ve varlığımızın özünde yatan temel ihtiyaçtır. Bana göre merhametli olmak, sadece gerçekçi olmayan bir idealizmin belirtisi değil ancak kendi menfaatlerimiz kadar başkalarının menfaatlerini gözetmenin en etkili yoludur."* (Lama, 2017) sözleriyle, diğerkâmlık açısından oldukça önemli olan "başkalarının mutluluğunda mutluluk vardır" ilkesini benimseyen Budizm'in ötekine bakışını ortaya koyan bir yaklaşım sergilemektedir.

Budizm'de ruh veya ben adı verilen bir cevherin yokluğunu ifade eden *anatman* (Yitik, 2010, s. 323) inancı mevcut olduğu için "ben ve öteki" arasındaki ayrım dışarıda bırakılır. Hatta ben ve öteki arasında yapılan ayrımların bütün acıların bir parçası olduğuna inanılır. Dolayısıyla diğerlerine sevgi ve merhamet göstermeye teşvik ettiği için Budizm özgecil ve başkalarına hoşgörülü yaklaşan bir din olarak nitelendirilir (Epps, 2002, s. 58). Bu doğrultuda Budizm'in diğerkâmlık anlayışı bu dinin monastik yaşamını da şekillendirmiştir. Tarihi süreç içerisinde Budist manastırların sağlık ve eğitim gibi insani hizmetler merkezi haline gelmesi bu durumun kanıtı olarak kabul edilir. Özellikle Buda'nın ilk gerçek olarak acıya yönelik vurgusunun etkisiyle erken dönemde Budist keşişler Asya'nın tıp tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yer almıştır. Dolayısıyla monastik kurallar içerisinde sistemleştirilen tıbbi doktrinler, tıbbi el kitabı modellerinin teşekkülüne ve şifacı keşişlerin ortaya çıkmasına, monastik huzur ve bakım evleri, hastaneler ve insanlara yararlı yapıların kurulmasına zemin hazırlayarak, buraların diğerkâmlık merkezleri haline gelmesini sağlamıştır. Aynı şekilde buralar sadece monastik hayatın yaşandığı mekânlar olmamış, toplum bireylerine okur-yazarlık eğitiminin verildiği ve insanlara çeşitli yönlerden yardım edilen bir mekanizma görevini üstlenmiştir (Lewis, 2013, s. 103-104).

Diğerkâmlığın Budizm açısından önemli bir boyutu da Mahayana ve Theravada mezheplerini ortak bir noktada birleştirmesidir. Çünkü bu iki mezhebe göre *karmik* düzende bireyin yararına olan en önemli davranışlardan birisi yardımseverlik içeren özgecil pratiklerdir. Bu pratiklerin odağında bir varlığa yönelik en derinden hissedilen merhamet ve nezaket vardır. Ayrıca her iki mezhepte de vurgulanan Bodhisatva idealine

olan bağlılık, daha fazla özgecil davranışlar sergilemeye ve bu davranışları sağlayıcı kurumları geliştirmeye yönelir (Lewis, 2013, s. 110).

Yahudilikte Diğerkâmlık

Yahudilik, müntesiplerinin nasıl yaşamaları gerektiğiyle ilgili hukuki kurallara sahip ahlaki söylemin baskın olduğu bir dindir. Bu dinde Tanrı tarafından emredilmiş on emir ve altı yüz on üç *mitsva* (kural) bulunması bu durumun göstergesidir (Smart, 1998, s. 18). Yahudiliğe göre ahlaki yaşamın temel motive edici unsuru yalnızca mutluluk değil insanlara faydalı olmak veya onlara hizmet etmek olarak ifade edilir. Tora'daki yaratılış hikâyesine göre insan, âlemdeki her şeye hükmeden bir varlık olarak yaratıldığı için yaşayan ve nefes alan her şeyin insanın dostluğundan bir paya sahip olduğuna inanılır. Dolayısıyla bu dinde insanlara faydalı olmanın güç, yetenek, mal-mülk ve otorite gerektiğinden hareketle ahlaki temayül bunlara sahip olmaya ve var olanları artırmaya yöneliktir. İnsan güçlü olduğu ölçüde daha fazla faydalı olabileceği veya hizmet edebileceği için zayıflık bir erdem olarak kabul edilmez. Böylece her bireyin mümkün olduğu ölçüde kendini geliştirmeye (kendini gerçekleştirme) gayret göstermesi teşvik edilir. Toplumda bireylerin zayıflığı verilen hizmetin toplamını düşürdüğü için güçlülerin zayıflara bakmaları ve onların güçlenmesine yardım ederek toplam hizmetin artışına katkıda bulunmaları görevleri haline gelir (Hirsch, 1916, s. 475-476). Buradan anlaşılacağı üzere Yahudilikte özgecil davranışlarda bulunmanın birinci şartı bir Yahudi'nin her anlamda güçlü olmasıdır.

Yahudiliğin kutsal metinlerinde diğerkâmlığa örnek kabul edilecek hikâyelerin yer aldığını ve bu hikâyelerde sergilenen davranışların övülerek teşvik edildiğini söylemek mümkündür. Bu hikâyelerden birinde bineğiyle geçimini sağlayan birinin borcundan dolayı kocası hapiste olan bir kadına yardım için (kocasını özgürlüğüne kavuşturmak) bineğini satarak ona vermesi, diğer bir hikâyede her gün beş farklı günah işleyen günahkâr bir kişinin bir kadının derdine derman olması için yatağını ve örtüsünü satarak ona vermesi anlatılır. İki hikâyede de yardım eden kişilerin Tanrı katında makbûliyet kazandıkları, dualarının kabul edildiği ve hatta ettikleri dualar sayesinde yağmuru yağdırabildiklerinden bahsedilir (Yerushalmi Taanit, 1: 4. I; Neusner, 2006, s. 123). Diğerkâmlıkta fedakârlık, eylemin karşılıksız ve nedensiz gerçekleşmesi ve eylemi gerçekleştirenin dezavantajı söz konusu olduğuna göre bu iki hikâyeye özgecil davranışlara örnek olarak değerlendirilebilir (Neusner, 2005, s. 47) Bu bağlamda Yahudilikte yardım edenin ve yardım edilenin birbirini bilmemesinin ve bunu sağlayacak araçlar geliştirmenin tavsiye edilmesi dikkat çekicidir (Neusner, 2005, s. 48).

Esasında diğerkâmlığın özünü oluşturan “başkalarının mutluluğunu gözetmek” anlayışı Yahudilikte çeşitli şekillerde vurgulanır. Çünkü insanlar arası ilişkilerin önemini vurgulayan bu dine göre insanı insan olduğu için sevmek Tora'nın baş tacı ettiği bir emirdir. Kişinin gönlünde diğer insanlar için hangi duygular varsa, Tanrı da ona aynısını verir (Pirke Avot, 2004, s.

74). Bu doğrultuda örneğin, arkadaşı hata yapan bir kişinin arkadaşını suçlamaması gerektiği, onun durumunda olunması durumunda daha kötü davranabileceğini düşünmesi tavsiye edilir (Pirke Avot, 2004: 33). Tora'da yer alan Nathan ve Davut arasında geçen diyalogda, Nathan'ın bir günahkârın durumunu anlatırken Davud'un onu kınaması ancak daha sonra kınadığı kişinin kendisi olduğunu öğrendiğinde günah işlediğinin farkına varması bu bağlamda değerlendirilebilir (II. Samuel, 12: 1-13). Diğer bir örnekte kişinin arkadaşının malını ve parasını kendisininmiş gibi görmesi gerektiğinden hareketle, onun mutluluğunu ve başarısını paylaştığı gibi, malına veya parasına gelebilecek zarardan da üzüntü duyması tavsiye edilir. Dolayısıyla onun malına gelebilecek bir zarar karşısında, kendisine zarar verilmiş gibi hareket etmesi ve bu durumda arkadaşını zarardan kurtarmak için elinden geleni yapması istenir. Çoğaltılabilecek olan bu tarz örnekler Yahudi literatüründe önemli bir konuma sahip olan Rabbi Hillel'in (Ö.10) "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına (komşu) yapma!" (Talmud, Shabbat, 31a.) sözünün birer açılımı olarak kabul edilebilir (Pirke Avot, 2004, s. 49). Yahudilikte "altın kural" olarak nitelendirilen bu sözün Talmud'daki hikâyesi şu şekildedir: "Bir gentile (yahudi olmayan) rabbi Shammai'ye gelir ve ona tek ayağı üzerinde dururken bütün Tora'yı kendisine öğretmesi durumunda din değiştireceğini söyler. Bunun üzerine rabbi elindeki uzunluk ölçüsü aletiyle onu kovar. Bu kişi, rabbi Hillel'e giderek ondan aynı şeyi yapmasını istediğinde rabbi ona şöyle der: 'Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına (komşu) yapma!, bu Tora'nın tamamıdır, geri kalanı bunun yorumudur; git ve bunu öğren!' (Talmud, Shabbat, 31a;). Talmud'da "Tora'nın kalbi" ve "evrensel altın kural" olarak da nitelendirilen bu söz için "Yahudiliğin büyük prensibi" ifadesi kullanılır (Nedarim, 9/1; Neusner ve College, 2008, s. 56).

Hillel, Yahudiliğin kutsal kitabında "Komşunu kendin gibi seveceksin!" (Levililer, 19/18) şeklinde yer alan ve karşılıklı sevgi ilkesini ifade eden bu cümleyi yeniden formüle ederek altın kuralı ortaya koymuştur. Ancak meşhur Yahudi din âlimi Rabbi Akiba'nın (50-137) öğrencisi Rabbi Ben Azzai, bütün insanların Âdem soyundan geldiğini, Tanrı'nın kutsallığını kuşandığını dolayısıyla bütün insanların eşit ve kutsal olduğunu ortaya koyarak, Tora'nın en büyük kuralının bu kitaptaki "Âdem soyunun öyküsü: Tanrı insanı yarattığında onu kendine benzer kıldı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı ve kutsadı. Yaratıldıkları gün onlara 'insan' adını verdi." (Yaratılış, 5/1-3) cümlelerine dayanan Tanrı suretinde yaratılmışlıktan kaynaklanan "ilahi imaj" veya "insanların eşitliği" olduğunu düşünür (Sifra Kedoshim, 4: 12). Bu bağlamda her iki rabbinin yorumlarının hedefinin insanın mutluluğu ve huzurunu tesis etmek olduğundan hareketle, onların farklı yorumlarının insanlara yönelik özgecil yaklaşımı benimseme noktasında birleştiği ifade edilebilir.

Yahudi din âlimlerin pek çoğu "Komşunu kendin gibi seveceksin!" ilkesinin Tora'nın merkezinde yer aldığı konusunda ittifak halindedir. Ancak bu noktada tartışma, "Komşum kimdir?" sorusuyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle komşuluk kategorisine sadece Yahudilerin mi yoksa bütün insanların mı

dâhil edilip edilmeyeceği üzerinedir. Tora'daki, “Yabancıya baskı yapmayacaksınız.” (Mısır’dan Çıkış, 23/9), “Ülkenizde sizinle birlikte yaşayan bir yabancıya kötü davranmayın.” (Levililer, 19: 33) ve “Siz de yabancıları seveceksiniz. Çünkü Mısır’da siz de yabancıydınız.” (Yasa’nın Tekrarı, 10: 19) şeklindeki cümleler ekseninde bu dinin literatüründe, komşuluk kategorisine hem Yahudilerin hem de Yahudi olmayanların dâhil edilmesiyle ilgili görüş farklılıkları olsa da, komşuluk kategorisini genişleten yorumlar azımsanmayacak kadar çoktur (Gürkan, 2008, s. 196-210). Bu çerçevede söz konusu cümlelerden diğerkâmlığı esas alan şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür: “Eğer kişi yabancı olduğu zaman yaşadığı tecrübeleri, yabancılarla ilişkilerine yansıtırsa karşısındakinin içinde bulunduğu durumu daha iyi kavrayabilir.”, “Bir başkasına nasıl davranılması gerektiğine karar verirken, kişi kendisine yapılmasını istediği şeyi hayal etmelidir.” ve “Bir kişi aynı durumda kendisinin de bulunabileceğini düşünerek başkasına zulmetmemelidir.” (Gensler, 2013, s. 38). Diğer taraftan Tora’da düşmanları bu yaklaşımın dışında bırakan söylemler mevcuttur. Nitekim bu kitapta, Tanrı’nın Amalekliler’le kuşaklar boyu savaşaacağı, onları yeryüzünden sileceği ve Yahudilerin onlarla savaşmalarının gerekliliği (Mısır’dan Çıkış, 17: 14-16) ve Tanrı’nın Musa’dan Midyanlılar’dan İsraililerin öcünü almasını istemesi ve Musa’nın bu emir gereğince hareket etmesi (Çölde Sayım, 31: 1-24) gibi örnekler söz konusudur. Bu ikilemli durum karşısında Yahudiliğin ahlaki ve dini gelişim aşamalarından geçtiği ve hatta *altın kuralın* Hristiyanlığın etkisiyle Yahudilikte ağırlık kazandığı yorumları yapılır (Scott ve Seglow, 2007, s. 6-7).

Günümüzde diğerkâmlığa duyulan ihtiyacı dile getiren Yahudi Rabbi Arthur Waskow (1933-) ise konuya farklı bir yorum getirir. Waskow (Hz.) İbrahim’in oğulları İshak ve İsmail’in çeşitli nedenlerden dolayı babalarının sağlığında birbirlerine düşman olmalarına rağmen, babalarının cenazesinde uzun süredir devam eden anlaşmazlıklarını sonlandırdıklarına yönelik bir hikâye anlatır. Bu doğrultuda İshak’ın soyundan gelen İsraililerin ve İsmail’in soyundan gelen Filistinlilerin hala (Hz.) İbrahim’in cenazesinden önceki dönemde iki oğlunun takındıkları tavırla yaşamaya devam ettiklerini ifade ederek, her iki tarafı (Hz.) İbrahim’in neslinden olduklarını hatırlamaya davet eder. Bu nedenle o, iki halkın kendi kimlik ve benliklerini korumakla birlikte diğerkâmlığın gereği olarak ötekinin görüşlerine saygı duyarak, aynı topraklarda birbirlerini tamamlayacak şekilde barış içinde yaşayabileceklerini ileri sürer (Waskow, 2006, s. 65). Böylece o, en aşırı çatışmalı durumlarda bile *altın kuralın* önemli bir çözüm önerisi olabileceği anlayışını ortaya koyar (Keefe, 2009, s. 155). Ancak Waskow ortaya koyduğu çözüm önerisinde Yahudi teolojisinin argümanlarını hareket noktası kabul ederek, diğerlerinden hem barışı hem de dolaylı olarak kendi argümanlarının doğruluğunu tasdik etmelerini beklemektedir.

Hristiyanlıkta Diğerkâmlık

Bütün öğretilerinin odağında İsa Mesih'in yer aldığı Hristiyanlığın diğerkâmlık anlayışını ortaya koymak ancak onun hayatını, misyonunu ve öğretilerini anlamakla mümkündür. Bu açıdan İsa Mesih'in dağdaki vaazı önemlidir. O, bu vaazda öncelikle ruhları yoksul olanların, yaşlı olanların, yumuşak huylu olanların, doğruluğa acıkıp susayanların, merhametli ve yüreği temiz olanların, barışı sağlayanların ve doğruluk uğruna zulüm görenlerin kutsallığına işaret eder (Matta, 5: 1-10). Daha sonra inananlara, diğerkâmlığa teşvik edici birtakım davranışlarla donanmalarını telkin eder. Örneğin, *"Göze göz, dişe diş dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyen abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyen geri çevirmeyin."* (Matta, 5: 38-42) cümleleriyle diğerkâmlığın bir gereği olarak intikamcı olmaktan sakınmayı ve cömert olmayı; *"Düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin."* (Matta, 5: 44) diyerek diğerkâmlıktaki sevgi anlayışını; *"Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, Sen de bizim suçlarımızı bağışla."* (Matta, 6: 12) sözüyle diğerkâmlığın affedicilik karakterini, *"Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği fark etmezsin? Kendi gözünde mertek varken kardeşine nasıl, 'İzin ver, gözündeki çöpü çıkarayım' dersin? Seni ikiyüzlü! Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün"* (Matta, 7: 3-5) sözleriyle diğerkâmlığın bir gereği olarak başkası tarafından yapılmasından rahatsız olduğu davranışı kişinin kendisinin yapmaması gerektiğini ortaya koyar (Gensler, 2013, s. 40). O, vaazın sonunda *"İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü Kutsal Yasa'nın ve peygamberlerin söylediği budur."* (Matta, 7: 12) sözleriyle diğerkâmlığın temel felsefesini dillendirir. Böylelikle İsa Mesih'in yaşamının ve öğretilerinin odağında altın kuralın yer aldığını söylemek mümkündür (Wattless, 1996, s. 57).

Hristiyanlığın kutsal metinlerinde altın kurala yönelik vurgulara rastlamak mümkündür. Örneğin Luka İncili bu kuralın gerektirdiği davranışlara yönelik ayrıntılar sunar. Bu İncil'de altın kural ve onun gerektirdiği davranışlar açık bir şekilde şöyle ifade edilir: *"Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lânet edenler için iyilik dileyin ve size hakaret edenler için dua edin... İnsanların size nasıl davranmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın... Hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin... Babanız merhametli olduğu gibi, siz de merhametli olun... Verin, size de verilecektir... Hangi ölçekle vererseniz, aynı ölçekle alacaksınız."* (Luka, 6: 27-38). Burada bir davranıştan karşılık beklemenin altın kuralla çeliştiğine ve bu kuralın temelinde başkalarının ihtiyacına adanmışlığın ve düşmanları sevmenin yattığına dikkat çekilir. Bu bilgiler ışığında Hristiyanlığın diğerkâmlık anlayışı açısından öne çıkan en önemli kavram sevgidir. Nitekim İsa Mesih'in kendisine buyrukların en önemlisinin hangisi olduğuna dair soruya (Markos, 12: 30-31), Tanrı'yı ve komşuyu sevmekten daha büyük bir

emir olmadığı cevabını verir ve hatta düşmanlarınızı sevin (Matta, 5: 44) diyerek sevginin kapsamını komşu ve yakınlardan daha öte bir noktaya taşır. Ayrıca sadece İsa Mesih değil, görüş ve düşünceleriyle Hristiyanlıkta merkezi bir yere sahip olan Pavlus da zaman zaman sevgi ilkesini vurgulamakta ve Musa yasasındaki bütün ilahi emirlerin “*Komşunu kendin gibi sev.*” (Romalılar, 13: 8-10; Koloseliler, 3: 14) ilkesinde özetlendiğini belirtmektedir (Gündüz, 2002, s. 36). Bu çerçevede Yahudilik ve Hristiyanlıkta başkalarının menfaatini gözeterek hareket etmek telkin ettikleri ahlaki söylemin bir parçası haline gelmiş ve diğerkâmlığın ahlaki bir erdem olarak kabul edilmesine yönelik önemli bir hareket noktası kazandırmıştır (Scott ve Seglow, 2007, s. 6).

Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da diğerkâmlık açısından oldukça önemli olan “Komşum kimdir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Luka İncilinde geçen hikâye bu soruya cevap niteliği taşır. Bu hikâyeye göre bir kutsal yasa uzmanı “Komşum kim?” şeklinde İsa Mesih’e sorar. İsa Mesih ona haydutların eline düşen, dayak yiyerek yarı ölü halde terkedilen bir adamın durumunu örnek verir. Bir rastlantı olarak yoldan geçen bir kâhinin adamı görünce yolun öbür yanından geçip gittiğini, bir Levili’nin de aynı şekilde davrandığını ancak oradan geçen bir Samiriyeli adamın yüreği sızlayarak yaralı adamın yaralarını sardığını sonra onu kendi hayvanına bindirerek bir hana götürdüğünü ve hancıya bir miktar para verdiğini anlatarak, yasa uzmanına sorar: “Sence bu üç kişiden hangisi haydutlar arasına düşen adama komşu gibi davrandı?” Yasa uzmanının, “Ona acıyıp yardım eden” cevabı karşısında İsa Mesih, “Git, sen de öyle yap!” der (Luka, 10: 24-37). Bu örnek bağlamında Hristiyanlığa göre komşu herkeştir hatta nefret edilen bir grubun herhangi bir üyesi de bu kapsamdadır. İsa Mesih’in dağdaki vaazında düşmanların sevilmesini telkin etmesi (Matta, 5: 44) de bunun dayanağı kabul edilir (Gensler, 2013, s. 41-42).

Hristiyanlığa göre diğerkâmlığın hem insanî hem de ilahi boyutu vardır. Nitekim İsa Mesih’in bazı söylemleri bu duruma işaret eder. Örneğin, “*Size doğrusunu söyleyeyim, bu en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz.*” (Matta, 25: 40) sözü bunlardandır. Bu tarz söylemlerde başkalarının menfaatini gözetmenin hem başkalarını sevmekten hem de ilahi olana yönelik sevgiden kaynaklandığı hatta insanı sevmenin Tanrı’ya ibadet etmekle eş değer olduğu ifade edilir (Chilton, 2005, s. 65-66; Scott ve Seglow, 2007, s. 6). Dolayısıyla bu söylemler, sevgi anlayışının Hristiyanlığın ahlak anlayışının ne kadar merkezinde yer aldığını kanıtlar niteliktedir (Chilton, 2005, s. 60).

Hristiyan kutsal metinlerinde bir taraftan sevgi, bağışlama ve hoşgörü gibi diğerkâmlığın temelini oluşturan unsurlar farklı konularla bağlantılı olarak sıklıkla vurgulanırken (Gündüz, 2002, s. 34-38), diğer taraftan Hristiyan teoloji ve ahlakının şekillenmesinde önemli rol oynayan kilise babaları da kutsal metinlerde *altın kurala* teşvik eden cümleler doğrultusunda bu kuralı destekleyen çeşitli görüş ve düşünceler ortaya koymuşlardır. Örneğin

Tertullian (160-220) İsa Mesih'in davetinin bütün insanlara yönelik olduğu gibi sevgi yasasını da bütün insanları kapsayacak şekilde genişlettiğini dolayısıyla bütün ulusların onun mirasına ortak olduğunu belirtir. Bu nedenle o, *"İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın."* sözünü söyler ve bunun *"İnsanların size nasıl davranmamasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranmayın."* sözünü ima ettiğini ifade eder (Tertullian, 2017). Böylelikle o, altın kuralın hem pozitif hem de negatif formunu ortaya koymuş olur (Wattless, 1996, s. 69). Ahlaki kuralların vicdanın bir parçası olduğunu düşünen ve insanların Tanrı yasalarına uyma noktasındaki eksikliğini *"İnsanlar dil ve edebiyat öğretmenlerinin belirlediği kurallara uymak konusunda titiz davranıyorlar, tanrısal yasaları hiçe sayıyorlar."* (Augustinus, 2010: 52-53) diyerek eleştiren Augustinus (354-430), altın kuralın da insan vicdanının bir parçası olduğunu şu şekilde ifade eder: *"Gün gibi açıktır ki, edebiyat bilgisi vicdanımıza yazılmış olan ve kendimize yapılmasını istemediğimiz bir şeyi karşımızdakine de yapmamamızı belirten ahlak bilgisi gibi yaratılışımıza özgü değildir."* (Augustinus, 2010, s. 54). Bu şekilde o, altın kuralın doğal hukukun bir özeti olarak negatif formunu kullanmış ve bu kuralın popüler bir vecize olduğunu belirtmiştir (Wattless, 1996, s. 70).

Bu bilgilerden hareketle Hristiyanlığın diğerkâmlık anlayışını üç kategoride değerlendirmek mümkündür. Hristiyanlığa göre İsa Mesih'in yaşamı, misyonu ve öğretisinde önemli bir yere sahip olan bu kategorilerden birincisi, *"sağduyu"* altın kuralıdır. Bu kategoride, *"İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın."* ilkesinin temelinde sağduyu sahiplerinin başkalarının refahını gözetmek için kendi seçimlerinin sonuçlarına azami dikkati vardır. Gerçekleştirilen davranış neticesinde bir cezadan sakınma veya bir ödüle ulaşma amacı yoktur. İkincisi, *"komşu sevgisi"* altın kuralıdır. Bu kategori, *"İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın."* ilkesinin komşular arasındaki saygı ve dürüstlüğü bir ifadesi olmasıdır. Burada komşu kavramı etnik ve dini farklılıkları gözetmeyen bir genişliğe sahiptir. Üçüncüsü, *"Tanrı sevgisi"* altın kuralıdır. Bu kategori, *"İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın."* ilkesinin ilahi bir paradigmayı ortaya koymasındadır. Bu paradigma Tanrı'nın insanları karşılıksız sevmesinin örnek alınmasını ifade eder (Wattless, 1996, s. 67).

İslam'da Diğerkâmlık

İslam hem birey hem toplum huzuruna önem veren bir dindir. (Hz.) Muhammed'in kendisinin güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini bildirmesi (Malik b. Enes, Hüsn'ü-l Huluk, 8) ve inananlardan onu örnek almalarının istenmesi (Ahzab, 33: 21) bu amacı sağlamaya yöneliktir. Bu nedenle İslam'ın Kuran'a ve sünnete dayanan ahlaki söyleminde diğerkâmlığa yönelik vurgular önemlidir. Modern Arapça'da diğerkâmlığı ifade etmek için fedakârlık ve başkalarını düşünme anlamına gelen *"gayriyye"* kelimesi kullanılırken (Mutçalı, 1995, s. 641), Türkiye'de çeşitli akademik çalışmalarda Kuran'da geçen *"İsâr"* kavramı diğerkâmlıkla eş anlamlı olarak ele alınmaktadır. Ancak terim anlamı açısından ikisi arasında

ince bir ayırım bulunmaktadır. *İsâr* genellikle, “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içerisinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” (Çağrı, 2000, s. 490) olduğu için bu kavramın diğerkâmlığın bir alt boyutu, ahlaki açıdan da bir üst noktası olduğunu söylemek mümkündür (Düzgüner, 2013, s. 107). Bir başka ifadeyle diğerkâmlık ve *İsâr* arasında işlem-kaplam ilişkisi söz konusudur. Bu nedenle *İsâr*, diğerkâmlığın eş anlamlısı değil onun temel unsurlarından veya tezahürlerinden birisidir. Dolayısıyla İslam’ın diğerkâmlık anlayışını anlamak için bu ilkenin, özgecil nitelik taşıyan sevgi, merhamet, cömertlik, yardımseverlik ve fedakârlık gibi temel unsurlarını/tezahürlerini ortaya koymak gerekmektedir.

İslam ahlakının bencillikle ilgili söylemi diğerkâmlık anlayışını özetler niteliktedir. Öyle ki “*İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır.*” (Buhari, Mağâzî, 35) anlayışını benimseyen (Hz.) Muhammed, “*Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.*” (Buhari, İmân 7; Müslim, İmân, 71-72) sözüyle İslamî paradigmadaki diğerkâmlık ilkesini “kendin için istediğini kardeşin için de iste” şeklinde formüle etmiştir (Adıbelli, 2016, s. 438). Dolayısıyla o, “benmerkezcilikten” ve kendi çıkarlarını gözetmekten ziyade başkalarının mutluluğunu gözetmeyi ve bunu sağlamak içinde kıskançlık gibi kötü duygu ve düşüncelerden arınmayı telkin ederek, bunun önemini “*İman ve haset Müslüman bir kimsenin kalbinde bir araya gelemmez.*” (Ebu Davud, Cihad, 21) şeklinde ortaya koyar. Bu şekilde o, ön yargılardan arınarak empati kurmayı, birbirini tanımayı, anlamayı ve kişisel çıkar gözetmeksizin ilişkiler geliştirmeyi inananların özellikleri arasına dahil eder. Nitekim Kuran-ı Kerim’de “*Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık.*” (Hucurât, 49: 13) ayetiyle, insanlardan farklılıklarını zenginlik kabul etmeleri, bencillik ve kıskançlık gibi kötülüklerden uzaklaşarak birbirlerini tanımaları emredilir. Dolayısıyla İslam ahlakına göre bir Müslümanın özgecil davranışlar sergilemesi nefsin bencillikten korumasıyla mümkündür (Sancaklı, 2006, s. 36).

İslam’ın diğerkâmlık anlayışının önemli bir yönü sevgi veya başka bir ifadeyle merhamettir. Çünkü İslam bir yandan Allah’a sonsuz itaati diğer yandan bütün yaratılmışlara merhameti emreder. Nitekim İslam’da Allah’ın doksan dokuz isminden birisi “rahim” yani “merhamet sahibi” olmasıdır (Fetih, 48: 14; Ahzâb, 33: 43). Müslümanların Kuran okurken veya herhangi bir işe başlarken genel anlamda “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” şeklinde tercüme edilen “besmele”yi okumaları Allah’ın merhametin büyüklüğünü ikrar etme ve onun rahmetinin kendilerine tecelli etmesi amacıyla. Bu doğrultuda İslam’da, Allah’ın merhamet sahibi olması gibi bütün Müslümanlardan da aynı şekilde davranışları dolayısıyla yaşam sahibi bütün varlıklara karşı merhametli olmaları istenir. (Hz.) Muhammed bu tavrın önemini, “*İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez.*” (Buhari, Tevhid, 2) sözüyle ortaya koyarken, bu durum Yunus Emre’nin

halk ağzında meşhur olmuş haliyle “Yaratılanı severiz Yaratandan ötürü” mısralarında ifadesini bulur. Böylelikle İslam’ın teşvik ettiği merhamet ahlakı, inananların başkalarının acı, sıkıntı ve problemlerine yönelik empatiyle yaklaşmalarına ve özgecil davranışlar geliştirmelerine sağlam bir zemin oluşturur.

Özgecil davranışları gerçekleştirmeye niyet etmenin ve bu niyeti fiile dönüştürmenin temel şartlarından birisi empatidir. Bu bağlamda İslam’da empatinin hayat bulduğu zirve alan cömertlik ve yardımseverliktir. Cömertlik, kişinin elindeki maddi ve manevi imkânlarını gönüllü ve karşılıksız başkalarının yararına sunması olarak tanımlanırken (Serinsu ve diğerleri, 2009, s. 51), İslâm cömertliği yalnızca bir fazilet olarak kabul edip yüceltmenin ötesinde Allah rızası ve insan sevgisinden oluşan ahlâkî bir erdem olarak kabul eder (Çağrı, 1998, s. 72). İslam’a göre cömertlik, “Allah sonsuz lütuf ve Kerem sahibidir.” (Rahmân, 55: 27, 76; Alak, 96: 3) ayetinde bildirildiği üzere hem Allah’ın bir sıfatı hem de çeşitli hadislerde vurgulandığı gibi peygamberlerin sahip olduğu bir erdemdir (Müslim, Fezâil, 48). Cömertliğin “seve seve” (Haşr, 59: 9) ve “hiçbir karşılık beklemeden” (İnsan, 76/10), “gösterişsiz” ve “yardım edileni rencide etmeden” (Bakara, 2: 262-263) gerçekleştirilmesi de diğerkâmlığın ayırt edici yönlerine işaret eder.

İslam’da cömertlik ve yardımseverliğin en çarpıcı örneklerini zekât gibi kurumsallaşmış ibadetlerde bulmak ve bunları diğerkâmlığın birer tezahürü olarak kabul etmek mümkündür. İslam’ın beş şartından biri olan ve dinen zengin sayılan Müslümanların mallarından belirli ölçülerde verdikleri payı ifade eden zekât, Kuran-ı Kerim’de pek çok yerde namazla birlikte emredilir (Bakara, 2: 43; Hac, 22: 78; Nur, 24: 56; Me’aric, 70: 4). Müslümanların imanlarının ifadelerinden birisi olarak kabul edilen bu tür ibadetlerde Allah rızası için gerçekleştirilmeleriyle dikey boyut, bireylerin ve toplumun refah ve mutluluğu için ifa edilmeleriyle yatay boyut mevcuttur. Dolayısıyla İslam’a göre zekât gibi ibadetler başkalarının ihtiyaçlarını gözetmekten daha da öte bir anlam taşır (Homerin, 2005, s. 71). Öyle ki Kuran-ı Kerim’de verilen sadakanın, sadaka sahibinin günahlarını temizleyeceğinden ve malını artıracığından bahsedilir (Tevbe, 9: 102-103). Bu doğrultuda dinen zengin sayılan bir Müslümanın yalnızca Allah rızası için zekât, fitre ve sadakayı fakir, yoksul, yetim, kimsesiz ve darda bulunanlara vermesi sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklanan sorunları ortadan kaldırarak toplumsal birliğin ve adaletin gerçekleşmesini sağlar (Günay, 1982, s. 80).

Cömertlik, yardımseverlik ve fedakârlık gibi İslam’ın diğerkâmlık anlayışının temel unsurlarının en önemli tezahür ettiği davranış şekli ise *İsâr*’dır. Genel anlamda “başkasını kendine tercih etmek” olarak tanımlanabilecek “*İsar*” kavramı Kuran’da beş yerde geçer (Yusuf, 12: 91; Taha, 20: 72; Haşr, 59: 9; Naziât, 79: 38; A’lâ, 87: 1). Bu ayetlerde başkalarının iyiliğini, mutluluğunu, refahını amaç edinme, karşılığında hiçbir şey beklemeksizin başkalarına yararlı olma, başkaları için çıkarlarından ödün verme, fedakârlıkta bulunma, karşılıksız olarak iyi ilişkiler kurma, sevgi ve şefkatle yaklaşma olguları anlatılır (Sancaklı, 2006, s. 34). (Hz.)

Muhammed'in ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımsever ve fedakâr tavrının özünde *İsâr* yer alır. Onun eşlerinin, komşularının, akrabalarının ve sahabelerinin ihtiyaçları karşısında onları kendisine tercih etmesi bu durumun kanıtı niteliğindedir. İslam tarihi içerisinde bu davranışa ait örneklerle sıklıkla karşılaşmak mümkündür. Hicretle birlikte tesis edilen Ensar-Muhacir kardeşliği ve bu kardeşlik etrafında Ensar'ın gösterdiği cömertlik, yardımseverlik ve fedakârlıklar en açık *İsâr* örneklerindendir (Akbaş, 2010, s. 61-77). Bu doğrultuda *İsâr*, İslam açısından cömertliğin dolayısıyla diğerkâmlığın zirvesi olarak nitelendirilebilir (Gazzâli, 1989, s. 212).

Buraya kadar verilen bilgiler İslam'ın diğerkâmlık anlayışını ortaya koymakla birlikte bu anlayışa yönelik çeşitli eleştiriler de söz konusudur. Örneğin İslam'a göre diğerkâmlığın merkezinde "Allah rızası" olduğu için diğerkâmlığın dini değil seküler bir kavram olduğunu ve bu nedenle dini araştırmalar içerisinde incelenebilecek uygun bir kategori olmadığını savunan bilim adamları, bir davranış karşılığında manevi ödül beklemenin kendi görüşlerini desteklediğini ileri sürmektedir. (Homerin, 2005, s. 84). Ayrıca İslam'ın ahlaki söylemindeki özgecil davranışlara vurgunun yalnızca Müslümanları kapsadığına dair görüş de eleştiriler içerisinde yer almaktadır. İslam literatüründe ise Kuran'daki pek çok ayetin ve (Hz.) Muhammed'in hayatındaki çeşitli uygulamaların bu görüşlerin aksini ispat edebileceğini ortaya koyan görüşler yer almaktadır.

Diğer Bazı Dinlerde Diğerkâmlık

Diğerkâmlık fenomenine yönelik vurgular Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dünya dinlerinde dikkat çekicidir ancak yalnızca bu dinlerle sınırlı değildir. Nitekim Konfüsyüsçülük, Taoizm, Şintoizm, Caynizm, Zerdüştilik ve Sihizm gibi çeşitli dinlerde de diğerkâmlığa teşvik eden söylemleri tespit etmek mümkündür.

Bir ahlak öğreticisi olan Konfüçyüs'ün (M.Ö. 551-479) sözlerinde diğerkâmlığa yönelik önemli vurgular vardır. Öyle ki *altın kuralı* (diğerkâmlık) ortaya koyan ilk kişi olarak kabul edilen Konfüçyüs, bir öğrencisinin kendisine "Bir kimsenin bütün yaşamına kılavuz olabilecek bir şey var mıdır?" sorusuna, "*Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma!*" (Konuşmalar, 15/23) şeklinde cevap vererek diğerkâmlığın negatif formuna işaret eder. Onun *altın kural* öğretisini daha ileri safhaya taşımak ve ortak değerlere uyumlu hale getirmek için büyük filozof Mencius (M.Ö 371-289), "*Başkalarının yapmayı tercih etmediklerini yapma; başkalarının arzulamadıkları şeyleri arzulama!*" (Mencius, 201, s. 147) formülünü ortaya koyar. Bu doğrultuda Konfüçyüsçülük literatüründe bu kuralı işlevselleştirmek amacıyla "Kendini ötekinin durumuna koymak" ilkesinin merkezde yer aldığı çeşitli pratik öneriler ortaya çıkar. Örneğin, "sezgisel kavrayış", "akılla birlikte kalbe de danışmak", "duygular arasında benzerlik kurmak", "ötekinin durumunun somut yönlerine odaklanmak" ve "ötekini

anlamanın sanatsal ve bilimsel yönlerini unutmamak” bunlardandır (Wattless, 1996, s. 19-20).

Taoizm’de diğerkâmlık, dinin temel öğretilerinin tamamlayıcı bir unsurudur. Bu dinin kurucusu Lao-Tzu (MÖ. 604-531)’ya ait *Tao te Ching* adlı metinde yer alan bazı sözler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu metne göre evrene kaynaklık ve rehberlik eden temel ilke olan Tao’nun başlıca özelliği bencillikten uzak olması ve her şeye faydasının dokunmasıdır (Tao Te Ching, 34, 51). Aynı şekilde Lao-Tzu’nun ideal insanı olan ve Tao’ya benzemeye çalışan kutlu kişinin özelliği, “Kutlu kişinin kendi kalbi yoktur, Yetmiş iki milletin kalbidir onun kalbi” (Tao Te Ching, 49) şeklinde anlatılan ötekine adanmışlıktır. Bu nedenle sevgi ve cömertlik yaşamdaki en büyük hazinelerdir (Tao Te Ching, 67). Lao-Tzu, Tao’nun gerektirdiği özgecil davranışları “Kendine, evine, köyüne, iline, dünyaya uygula!” (Tao Te Ching, 54) tavsiyesiyle diğerkâmlığı toplumsal bütün seviyelerde uygulanması gereken bir ilke olarak tayin eder. Bu doğrultuda o, diğerkâmlığı “Kutlu kişi mal toplamaz, Yardım eder onun olur, Verir kendine çok olur, Göğün Yol’u, Yarar vermektir zarar vermeden, Kutlu kişinin Yol’u, Yardım etmektir dayatmadan.” (Tao Te Ching, 54) sözleriyle özetler (Kirkland, 1986, s. 69-70).

Japonların milli ve yerli dini olarak bilinen Şintoizm’in yazılı emir ve yasaklardan ziyade geleneğin baskın olduğu ahlak öğretisinin merkezinde, başkalarına zarar vermemeyi esas alan özgecil davranışlar yer alır. Bu bağlamda “Bütün varlıklara karşı merhametli ol!”, “Sevgi, Tanrı özelliğidir.”, “Dünyanın büyük bir aile olduğunu unutma!”, “Bir karıncanın istekleri bile gökyüzüne ulaşır.” ve “Bir kişinin kalbine ayna olmadan önce orada kendi suretine bak!” (Gensler, 2013, s. 55) şeklindeki Şinto ifadeleri diğerkâmlığın önemini ortaya koyacak niteliktedir. Japon ahlakının temelini oluşturan samimiyet anlayışı da, samimi bireylerin başkalarına zarar verici davranışlardan uzak durmalarını sağladığı için diğerkâmlığı desteklemektedir (Arık, 2015, s. 473-474).

Diğerkâmlık ilkesinin sadece insanlar için değil his sahibi bütün varlıklar için geçerli olduğu Caynizm’in temel ilkeleri diğerkâmlığa dayanır. Her şeyden önce *ahimsa* ilkesi teşvik edilerek, bütün yaşamlara zarar vermeden onlara yönelik kesin bir saygı gösterilmesi istenir. Çünkü Caynizm’de yaşayan bütün varlıkların eşit olduğu kabul edilir (Epss, 2012, s. 60). Bu çerçevede Caynizm literatüründe yer alan “Mutlulukta ve ıstırapta, eğlence ve üzüntüde bütün varlıkları kendiniz gibi görün ve bu nedenle kendinizi incitecek şeylerle başkalarını incitmeyin!” (Yogashastra, II: 20), “Üzülmesi, yönetilmesi, eziyet edilmesi, köleleştirilmesi ve öldürülmesi gerektiğini düşündüğün kişi senden başkası değildir. Bir bilge, katilin ve maktulün eşitliğini kavradıktan sonra masumdur. Bu nedenle ne kendisi başkalarına yönelik şiddetin müsebbibi olur ne de kendisi başkalarına şiddet uygular.” (Acaranga-sutra, 5: 101-102) ifadeleri bu dinde diğerkâmlığın yerini ve önemini ortaya koyar.

Zerdüştiliğin ahlaki yapısının merkezinde yer alan *altın kural* (diğerkâmlık), bu dinin bilgelik, doğruluk, saygı ve adalet anlayışına dayanır. Bu

doğrultuda bir kimsenin insanlara yönelik doğru davranışlar sergilemesi gerektiğini telkin eden bu dinin literatüründe *“Bir kişinin sizi aşağılamasını istemiyorsanız siz de hiç kimseyi aşağılamayın!”*, *“Bir düşman için kuyu kazan kişi, o kuyuya kendisi düşecektir.”* ve *“Hoşuna gitmeyen her ne ise onu başkalarına yapma!”* şeklindeki söylemler diğerkâmlığı formüle eder. Dolayısıyla *“iyi olmak”* ve *“başkalarına yararlı olmak”* en iyi insanların ayırt edici özellikleri olarak kabul edilir (Moazami, 2008, s. 74).

Hinduizm ve İslam’ın çeşitli öğelerini birleştiren ve kurucusu Guru Nanak (1469- 1539) olan Sihizm’in kutsal metinlerinde diğerkâmlığa yönelik vurgular vardır. *“Bencilliğini yen! Kendine saygı duyduğun gibi başkalarına da saygı duy!”* (Shri Guru Granth Sahib, Raa Aasaa, 8: 134), *“Gerçek bir guru, her şeye bir arkadaşdır; herkes onun için bir sevgilidir.”* (Shri Guru Granth Sahib, Wadahans, 12: 33) ve *“Hiç kimse benim düşmanım değildir ve ben kimsenin düşmanı değilim. Kuşatıcı olan Tanrı her şeyin içindedir. Onun merhametiyle bencillik hastalığından kurtuldum.”* (Shri Guru Granth Sahib, Dhanaasare, 14: 12) ifadeleri bunlardandır (Gensler, 2013, s. 50). Bu bağlamda Sihizm’deki gurular tarafından tavsiye edilen ve bütün insanların eşit olduğu görüşüne dayanan *“sosyal eşitlik”* ve *“evrensel kardeşlik”* değerleri diğerkâmlığın birer tezahürüdür (Singh, 1990, s. 241-243).

Sonuç

Geçmişten günümüze dünyanın her yerinde siyasi, askeri, ekonomik ve dini olmak üzere çeşitli nedenlere dayalı pek çok olumsuzluk hatta şiddet ve terör eylemleri meydana gelmektedir. Bu noktada kendilerini dindar kabul eden ve eylemlerini dini referanslarla bağlantılı olduğunu iddia ederek gerçekleştiren bireylerin ve grupların varlığının herkesin dikkatini çektiğini ve bu doğrultuda kimi çevrelerce dinin şiddetin ve olumsuzlukların temel kaynağı olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu durumun temelinde bireylerin iyi veya kötü aradıkları her şeyi dinde bulabileceklerine yönelik bir algıya sahip olmaları önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu algının her dinin tarihinde yer aldığını söyleyerek bir genelleme yapmak mümkün görünmektedir. Nitekim pek çok dinin tarihi geleneğinde sevgi ve şiddet tarzı ikilemli yaklaşımların mevcut olduğu bu dinlerle ilgili yapılan çeşitli araştırmalar tarafından da ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte bütün dinlerde ortak bir fenomen olarak kabul edilen diğerkâmlık, dinlerin barış, sevgi ve hoşgörü özelliklerini ön plana çıkarmayı amaçlayan ve günümüz çok kültürlü toplumlarında bireylerin birbirlerine yönelik anlayışlarını geliştiren bir karaktere sahiptir. Çeşitli din bilimcileri tarafından da diğerkâmlığın bütün dinlerin özünde mevcut olduğu ve dünyada barışın teşekkülünde önemli bir rol oynayacağı ifade edilerek, diğerkâmlık anlayışının geliştirilmesi ve insanlar tarafından benimsenmesine katkı sağlanması tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemlerde dünyayı etkisi altına alan savaş iklimi karşısında diğerkâmlığı merkeze alan din söylemine ihtiyaç duyulduğunu ve bu söyleme yönelik pek çok vurgunun dinlerin ana kaynaklarında

bulunabileceğini söyleyen İngiliz dinler tarihçisi Karen Armstrong (1944-) gibi din bilimcilerinin varlığı dikkat çekicidir.

Bu çalışmada söz konusu edilen dinlerde diğerkâmlık fenomenine yönelik vurguların, hem dinlerin ana kaynaklarında ve doktrinlerinde hem de dini karakterlerin sözlerinde ve yaşamlarında mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen burada ele alınmasa da dinlerde şiddet söylemine yönelik vurguların söz konusu olduğu hatta bazı dinlerin şiddet veya barış dini olarak nitelendirildiği de bilinmektedir. Ancak çeşitli din bilimcileri, günümüzde dini kaynaklı şiddet eylemlerinin çözümünü “öteki” olarak nitelendirilen kişilerle diğerkâmlık merkezli bir ilişkinin kurulmasında görmektedirler. Çünkü dinler, diğerkâmlığı dışlayan veya törpüleyen değil aksine bu ahlaki erdemin öne çıkarılması, vurgulanması ve desteklenmesi gerektiği yönünde mensuplarına kimi zaman emir kimi zaman öğüt veren bir hassasiyete sahiptir.

Kaynakça

- Acaranga-sutra*. (1884). *Sacred Books of the East*. Ed. Hermann Jacobi. London: Oxford University Press.
- Adıbelli, R. (2016). Tüketim Kültüründe Diğerkâmlığın Anlamı Nedir?. Mehmet Fatih Elmas ve Metin Becermen Ed. *IV. Uluslararası Felsefe Kongresi (Yoksulluk Dayanışma ve Adalet) Bildiri Kitabı* (ss. 436-444) içinde. Bursa, Türkiye: Asa.
- Akbaş, M. (2010). Muhacirun-Ensar Kardeşliğinin Serüveni. *İstem*. (6) 5, 61-77.
- Arık, D. (2015). Şintoizm. Ed. Baki Adam. *Dinler Tarihi El Kitabı* içinde (ss. 466-476). Ankara: Grafiker Yay.
- Arslan, H. (2013). *Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aryadeva's Four Hundred Stanzas on the Middle Way: With Commentary by Gyel-Tsap* (Textual Studies and Translations in Indo-Tibetan Buddhism). (2008). Trans. Ruth Sonam. New York: Snow Lion Publications.
- Augustinus. (2010). *İtiraflar*. Latince'den Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Bar-Tal, D. (1986). Altruistic Motivation to Help: Definition, Utility and Operationalization. *Humboldt Journal of Social Relations*. 13 (1-2), 3-14.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (v. 256/870). (1981). *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Chapple, C. K. (1993). *Nonviolence to Animals, Earth, and Self in Asian*. New York: State University of New York Press.
- Chilton, D. (2005). Altruism in Christianity. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *Altruism in World Religions* içinde (ss. 53-66). Washington: Georgetown University Press.

- Çağrı, M. (1993). Cömertlik. *DİA* (Cilt. 8, s. 72-74) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çağrı, M. (2000). İsar. *DİA* (Cilt. 22, s. 490-491) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
- Dalai Lama, The Medicine of Altruism. (2017, 7 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.dalailama.com/messages/world-peace/the-medicine-of-altruism>.
- Davis, R. H. (2005). Altruism in Classical Hindusim. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *Altruism in World Religions* içinde (ss. 159-178). Washington: Georgetown University Press.
- Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as (v. 275/888). (1992). *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Enç, M. (1974). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Epps, Henry. (2012). *Altruism: Charity and Hope for the World*. Create Space Independent Publishing.
- Gandhi, M. (1986). On Ahimsa: Reply to Lala Lajpat Rai. Ed. Raghavan H. Iyer. *The Writings of M.K. Gandhi* içinde (ss. 211-214). Oxford: Clarendon Press.
- Gandhi, M. (1960). *All Men Are Brothers, Life and Thoughts of Mahatma Gandhi as Told in His Own Words*. Ahmedabad: Navajivan Publishing House.
- Gazzâli (1989). *İhya -u Ulumid-din-III*. Çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Gensler, Harry. J. (2013). *Ethics and the Golden Rule*. New York, London: Routledge Taylor&Francis Group.
- Godrej, F. (2006). Nonviolence and Gandhi's Truth: A Method for Moral and Political Arbitration. *The Review of Politics*. 68 (2), 287-317.
- Green, W. S. (2005). Introduction: Altruism and the Study of Religion. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *Altruism in World Religions* içinde (ss. ix-xiv). Washington: Georgetown University Press.
- Gupta, A. (2013). Altruism in Indian Religions: Embracing the Biosphere. Ed. Douglas A. Vakoch. *Altruism in Cross-Cultural Perspective* içinde (ss. 101-112). New York: Springer.
- Günay, Ü. (1982). Din ve Sosyal Farklılaşma. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Erzurum. 5, 71-86.
- Gündüz, Ş. (2002). *Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hristiyanlık*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2008). *Yahudilik*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Habito, R.L.F ve Inaba. K. (Ed.). (2006). Introduction: Religion and Altruistic Action. *The Practice of Altruism: Caring and Religion in Global Perspective* içinde (ss. 1-10). Newcastle: Cambridge Scholars Press.

- Hirsch, E. G. (1916). Altruism. *The Jewish Encyclopedia* (Cilt. 1, s. 475- 476) içinde. New York: Funk & Wagnalls.
- Homerin, E. (2005). Altruism in Islam. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *Altruism in World Religions* içinde (ss. 67-87). Washington: Georgetown University Press.
- Hemacandra (1989). *The Yoga Shastra of Hemchandracharya: A 12th Century Guide to Jain Yoga*. Trans. Gopani. Jaipur: Prakrit Bharti Academy.
- Malik b. Enes (v.179/795) (1992). *El-Muvatta*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Keefe, P. A. (2009). The Golden Rule and World Peace. Ed. Arvind Sharma. *The World's Religions after September 11: Religion, War and Peace* içinde (ss. 153- 161). London: Praeger.
- Kirkland, J. R. (1986). The Roots of Altruism in the Taoist Tradition, *Journal of the American Academy of Religion*. 4 (1), 59-77.
- Konfüçyüs (2000). *Konuşmalar*, Çev. Muhaddere Nabi Özerdim. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Anlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. (2016). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Lao Tse (1994). *Tao Te Ching (Yol ve Erdem Söz ve Can Kitabı)*. Türkçesi ve Yorumu: Ömer Tulgan. İstanbul: Yol Yayınları.
- Lewis, T. (2013). Altruism in Classical Buddhism. Ed. Douglas A. Vakoch. *Altruism in Cross-Cultural Perspective* içinde (ss. 88-114). New York: Springer.
- Macaulay, J. ve Berkowitz, L. (1970). *Altruism and Helping Behavior: Social Psychological Studies of Some Antecedents and Consequences*. New York: Academic Press.
- Mencius* (2011). Ed. P. J. Ivanhoe. Trans. Irene Bloom. New York: Columbia University Press.
- Moazami, M. (2008). The Golden Rule in Zoroastrianism. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *The Golden Rule: The Ethics of Reciprocity in World Religions* içinde (ss. 65-75). London, New York: Continuum.
- Montada, L. ve Bierhoff, H. W. (Ed.). (1991). Studying Prosocial Behavior in Social Systems. *Altruism in Social Systems* içinde (ss. 1-26). New York: Hogrefe & Huber Publishers.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Müslim b. Haccac, Ebu'l-Hüseyn (v. 261/875) (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Neusner, J. (2005). Altruism in Judaism. *The Encyclopedia of Judaism* (C.1, s. 46- 54) içinde. Ed. Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck, William Scott Grenn. Leiden, Boston: Brill.
- Neusner, J. (2006). *The Talmud: What it is and what it Says*. New York, Oxford: Rowman&Littlefield Publishers, Inc.

- Neusner, J. ve College, B. (2008). The Golden Rule in Classical Judaism. Ed. Jacob Neusner ve Bruce D. Chilton. *The Golden Rule: The Ethics of Reciprocity in World Religions* içinde (ss. 55-64). London, New York: Continuum.
- Nikhilanda, S. (2003). *Hinduizm: Ruhun Özgürleşmesindeki Anlamı*. Çev. Ali Özer. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Özankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.
- Pali Canon, Anguttara Nikâya, The Book of Gradual of Sayings*. (1988). Trans. E. M. Hare, Oxford: Pali Text Society
- Pirke Avot (2004). Yorumlayan ve Derleyen: Rav Naftali Haleva. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın ve A.Ş.
- Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İshâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 7 (17), 29- 56.
- Saroglu, V. (2015). Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık. Çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 7, 113-145.
- Scott, N. ve Seglow, J. (2007). *Altruism*. USA: Open University Press.
- Serinsu. A. N., Sürmeli. M., Alkan. A., Akyürek. Ö., Deliser. B., Baştürk. A., ... Mavili. Y. (2009). *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları.
- Shri Guru Granth Sahib*. (2005). Trans. Gopal Singh. New Delhi: Allied Publishers.
- Singh, N. (1990). *Philosophy of Sikhism: Reality and Its Manifestations*. New Delhi: Atlantic Publishers.
- Smart, N. (1998). *The World's Religions*. New York: Cambridge University Press.
- Smith. S. W., Lapinski. M. K., Bresnahan. M. J. ve Smith. S. L. (2013). Conceptual Aspects of Altruism in Cross- Cultural Contexts. Ed. Douglas A. Vakoch. *Altruism in Cross-Cultural Perspective* içinde (ss. 17-29) New York: Springer.
- Swami Vivekananda: A Contemporary Reader*. (2015). Ed. Makarand R. Paranjape. London, New York, New Delhi: Routledge.
- The Mahabharata, Anusasana Parva. (2017, 16 Kasım). Erişim adresi: <http://www.sacred-texts.com/hin/m13/m13b078htm>.
- The Mahabharata, Karna Parva. (2017, 16 Kasım). Erişim adresi: <http://www.sacred-texts.com/hin/m13/m13b080.htm>.
- The Mahabharata, Sabha Parva. (2017, 16 Kasım). Erişim adresi: <http://www.sacred-texts.com/hin/m02/index.htm>.
- The Mahabharata, Vana Parva. (2017, 16 Kasım). Erişim adresi: <http://www.sacred-texts.com/hin/m03/m03132.htm>.
- The Sûtra on the Foundation of the Buddhist Order (Catuspariçatsûtra*. (1973). Trans. Ria Kloppenborg. Leiden: E.J. Brill.

Tertullian, Against Marcion. (2017, 5 Ekim). Erişim adresi: <http://www.newadvent.org/fathers/03124.html>.

Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkeri, M. (2013). Diğerkâmlık ve Egoizmin Ahlaki Açıdan Karşılaştırılması. *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku" Sempozyumu* (ss. 571-580) içinde. Ankara, Türkiye: DİB Yay.

Waskow, A., Chittister, J. ve Chishti, S. S. (2006). *The Tent of Abraham: Stories of Hope and Peace for Jews, Christians and Muslims*. Boston: Beacon Press.

Wattless, J. (1996). *Golden Rule*. New York: Oxford University Press.

Yitik, A. İ. (2000). Hinduizm’de Din ve Din Anlayışı: Dharma Kavramı. *Dinler Tarihi Araştırmaları-II* (ss. 309-318) içinde. Ankara, Türkiye: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.

Yitik, A. İ. (2010). Budizm. Ed. Şinasi Gündüz. *Yaşayan Dünya Dinleri* içinde (ss. 307-355). Ankara: DİB Yayınları.

Yitik, A. İ. (2014). *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam Yayınları.

